

Sygn. akt I NSNc 247/21

WYROK W IMIENIU RZECZYPOSPOLITEJ POLSKIEJ

Dnia 30 marca 2022 r.

Sąd Najwyższy w składzie:

SSN Grzegorz Żmij (przewodniczący)

SSN Aleksander Stępkowski (sprawozdawca)

Bogdan Marian Gutowski (ławnik Sądu Najwyższego)

w sprawie z powództwa A. G.

przeciwko P. P.

o zapłatę

po rozpoznaniu na posiedzeniu niejawnym w Izbie Kontroli Nadzwyczajnej i Spraw Publicznych w dniu 30 marca 2022 r.,

skargi nadzwyczajnej wniesionej przez Prokuratora Generalnego od wyroku zaocznego Sądu Rejonowego w R. z 19 maja 2015 r., I C [...]:

- 1. oddala skargę nadzwyczajną;**
- 2. znosi wzajemnie między stronami koszty postępowania przed Sądem Najwyższym.**

UZASADNIENIE

Na podstawie umowy z 24 sierpnia 2012 r. A.G. (dalej: Powódka) udzieliła P. P. (dalej: Pozwany) prowadzącemu działalność gospodarczą pod nazwą P.H.U. T.(...) pożyczki pieniężnej w kwocie 25.000,00 zł z terminem jej spłaty do 24 września 2013 r. Zgodnie z tą umową Pozwany zobowiązany był do zapłaty odsetek od zaciągniętej pożyczki w wysokości 625,00 zł w stosunku miesięcznym

(§ 4 umowy), natomiast w umowie nie przewidziano odsetek karnych za opóźnienie w zwrocie pożyczki, zastrzegając przy tym „zastaw samochodowy na kwotę wyżej wymienioną” (§ 6 umowy). Pozwany otrzymał kwotę pożyczki w gotówce w dniu zawarcia umowy (§ 2 umowy), jednak nie spłacił jej w przewidzianym umową terminie.

Pełnomocnik Powódki pismem z 24 kwietnia 2014 r. wezwał pozwanego do zapłaty kwoty 37.500,00 zł z tytułu zawartej umowy pożyczki, wskazując, że na tę kwotę składają się: 25.000,00 zł (wysokość pożyczki) oraz 12.500,00 zł (odsetki od zaciągniętej pożyczki w wysokości 625,00 zł – 20 miesięcy x 625,00 zł), określając termin wpłaty na 3 dni od otrzymania wezwania.

Następnie, pozwem z 15 grudnia 2014 r. (data prezentaty Biura Podawczego Sądu Rejonowego w R.) pełnomocnik ten wniósł o zasądzenie w postępowaniu upominawczym, na rzecz Powódki kwoty łącznej 37.500,00 zł. Na żadaną w pozwie kwotę składała się kwota udzielonej pożyczki (25.000,00 zł) oraz suma odsetek umownych (12.500,00 zł). Ponadto, pełnomocnik wniósł o zasądzenie umownych odsetek za czas opóźnienia w wysokości 625,00 zł w stosunku miesięcznym (nie wskazując w pozwie daty początkowej ani końcowej naliczania odsetek).

Wyrokiem zaocznym z 19 maja 2015 r., I C (...), Sąd Rejonowy w R., po rozpoznaniu ww. powództwa, zasądził od pozwanego na rzecz Powódki kwotę 37.500,00 zł z ustawowymi odsetkami za czas opóźnienia w wysokości 625 zł w stosunku miesięcznym, ponadto zasądził na rzecz Powódki zwrot opłaty sądowej i kosztów zastępstwa procesowego, nadając wyrokowi rygor natychmiastowej wykonalności.

Po rozpoznaniu wniosku pełnomocnika Powódki o uzupełnienie wyroku, 12 czerwca 2015 r. Sąd Rejonowy w R., I C (...), uzupełnił w wyroku zaocznym z 19 maja 2015 r. orzeczenie o zwrocie kosztów zastępstwa procesowego oraz zasądził odsetki „umowne” w wysokości 625,00 zł miesięcznie za okres od 15 grudnia 2014 r. (od wniesienia pozwu) do dnia zapłaty.

W dniu 4 września 2015 r. pełnomocnik pozwanego złożył do Sądu Rejonowego w R. sprzeciw od wyroku zaocznego z 19 maja 2015 r., uzupełnionego wyrokiem zaocznym z 12 czerwca 2015 r., I C (...) i wniósł o przywrócenie terminu

do złożenia sprzeciwu od ww. wyroku. Postanowieniem z 2 października 2015 r. Sąd Rejonowy w R. oddalił przedmiotowy wniosek, odrzucił sprzeciw pozwanego oraz wniosek o zawieszenie rygoru natychmiastowej wykonalności wyroku zaocznego z 19 maja 2015 r.

Na powyższe postanowienie pełnomocnik pozwanego złożył zażalenie, które zostało przez Sąd Okręgowy w R. uwzględnione, postanowieniem z 22 lutego 2016 r., V Cz (...) uchylił zaskarżone postanowienie, przekazując sprawę Sądowi Rejonowemu w R. do ponownego rozpoznania.

Po przeprowadzeniu postępowania dowodowego w określonym przez Sąd Okręgowy kierunku, Sąd Rejonowy w R. postanowieniem z dnia 16 czerwca 2016 r., I C (...) oddalił wniosek pozwanego, odrzucił sprzeciw i oddalił wniosek o wstrzymanie wykonania wyroku.

Następnie Pozwany zażaleniem z 29 czerwca 2016 r. zaskarżył powyższe orzeczenie w całości, które Sąd Rejonowy w R. postanowieniem z 25 lipca 2016 r., I C (...) odrzucił w zakresie orzeczenia o oddaleniu wniosku o przywrócenie terminu do wniesienia sprzeciwu od wyroku zaocznego.

Kolejno na skutek zażalenia pozwanego z 4 sierpnia 2016 r. na ww. postanowienie w zakresie orzeczenia o oddaleniu wniosku o przywrócenie terminu do wniesienia sprzeciwu od wyroku zaocznego, Sąd Okręgowy w R. postanowieniem z 8 listopada 2016 r., V Cz (...) oddalił przedmiotowe zażalenie.

Postanowieniem z 15 maja 2017 r., I C (...) Sąd Rejonowy w R. oddalił wniosek pozwanego o zawieszenie rygoru natychmiastowej wykonalności zawartego w zażaleniu z 29 czerwca 2016 r.

Postanowieniem z 12 lutego 2018 r., V Cz (...) Sąd Okręgowy w R. po rozpoznaniu zażalenia pozwanego z 29 czerwca 2016 r. na postanowienie Sądu Rejonowego w R. z 16 czerwca 2016 r., I C (...) w części dotyczącej pkt II (odrzucenie sprzeciwu) i III (oddalenie wniosku o wstrzymanie wykonania wyroku), oddalił zażalenie.

Wyrok zaoczny uprawomocnił się 3 lipca 2015 r. (k. 36 w aktach IC (...)).

Prokurator Generalny wniósł 13 listopada 2020 r. (data prezentaty Biura Podawczego Sądu Rejonowego w R.) skargę nadzwyczajną, działając na podstawie art. 89 § 1 i § 2 w zw. z art. 115 § 1 i § 1a u.SN, z uwagi na

konieczność zapewnienia zgodności z zasadą demokratycznego państwa prawnego urzeczywistniającego zasady sprawiedliwości społecznej, zaskarżył wyrok zaoczny w całości, wniósł o jego uchylenie w całości i przekazanie sprawy do ponownego rozpoznania Sądowi Rejonowemu w R. z pozostawieniem temu sądowi rozstrzygnięcia o kosztach postępowania ze skargi nadzwyczajnej.

Skarżący formułując zarzuty wyjaśnił w sposób ogólny na czym polegać miało w przedmiotowej sprawie naruszenie zasad konstytucyjnych (art. 2 Konstytucji RP) oraz rażące naruszenie prawa materialnego (art. 359 § 2¹ k.c., art. 359 § 2² k.c., art. 359 § 2³ k.c.). Zwięźle wskazał również na konieczności zapewnienia zgodności z zasadą demokratycznego państwa prawnego urzeczywistniającego zasady sprawiedliwości społecznej.

Na mocy art. 89 § 1 pkt 2 u.SN Prokurator Generalny zarzucił zaskarżonemu wyrokowi naruszenie w sposób rażący prawa materialnego, tj. art. 359 § 2¹ k.c., art. 359 § 2² k.c. oraz art. 359 § 2³ k.c. przez niewłaściwe ich zastosowanie i orzeczenie zgodnie z żądaniem pozwu o obowiązku zapłaty przez pozwanego kwoty 37.500,00 zł wraz z umownymi odsetkami w wysokości 30% w skali roku (po skorygowaniu pismem procesowym Prokuratora Generalnego z 18 grudnia 2020 r.) od 15 grudnia 2014 r. do dnia zapłaty, podczas gdy wskazane przepisy w brzmieniu obowiązującym zarówno w dacie czynności prawnej, z której wynikał obowiązek zapłaty odsetek umownych, jak i w dacie orzekania przez Sąd, stanowiły, że maksymalna wysokość odsetek wynikająca z czynności prawnej nie może w stosunku rocznym przekraczać czterokrotności wysokości stopy kredytu lombardowego Narodowego Banku Polskiego, tj. 25% w skali roku (w dacie czynności prawnej) oraz 10% (w dacie orzekania przez Sąd), a jeżeli przekracza tę wysokość to należą się odsetki maksymalne.

W dalszej części Skarżący uzasadniając zarzut skargi nadzwyczajnej wskazuje, że:

– w dacie zawarcia umowy pożyczki stanowiącej podstawę dochodzonego roszczenia, obowiązywały przepisy bezpośrednio regulujące dopuszczalną wysokość oprocentowania umowy pożyczki (były to regulacje dotyczące odsetek maksymalnych, zawarte w art. 359 § 2¹ k.c., 359 § 2² k.c. oraz 359 § 2³ k.c., które weszły w życie 20 lutego 2006 r.);

- wyżej wskazane przepisy k.c. mają charakter bezwzględnie obowiązujący, co wynika z brzmienia art. 359 § 2³ k.c., zgodnie z którym postanowienia umowne nie mogą wyłączać, ani też ograniczać przepisów o odsetkach maksymalnych;

- zgodnie z przepisem art. 359 § 2¹ k.c. obowiązującym w okresie od 20 lutego 2006 r. do 31 grudnia 2015 r., maksymalna wysokość odsetek wynikająca z czynności prawnej nie mogła w stosunku rocznym przekraczać czterokrotności wysokości stopy kredytu lombardowego Narodowego Banku Polskiego. W dniu 24 sierpnia 2012 r. (data czynności prawnej) stopa kredytu lombardowego Narodowego Banku Polskiego ustalona przez Radę Polityki Pieniężnej wynosiła 6,25% w stosunku rocznym, zatem odsetki maksymalne według kodeksu cywilnego wynosiły 25%, natomiast w dacie orzekania przez Sąd stopa kredytu lombardowego Narodowego Banku Polskiego ustalona przez Radę Polityki Pieniężnej wynosiła 2,5% w stosunku rocznym, zatem odsetki maksymalne według kodeksu cywilnego wynosiły 10%;

- wydanie orzeczenia, z którego wynika powinność zapłaty odsetek w wysokości 30% w skali roku, w sytuacji, gdy obowiązujące w dacie zawarcia umowy przepisy określały wysokość odsetek maksymalnych na poziomie 25% w skali roku, zaś w chwili orzekania na poziomie 10% w skali roku, jest niewątpliwie sprzeczne nie tylko z bezwzględnie obowiązującymi przepisami prawa, ale także z zasadą demokratycznego państwa prawnego urzeczywistniającego zasady sprawiedliwości społecznej;

- zaskarżone orzeczenie usankcjonowało „lichwiarski” charakter zapisów umowy, co godzi nie tylko w obowiązujący porządek prawny, ale także w wartości chronione przez system prawa stanowiące podstawę wprowadzonych przepisów o odsetkach maksymalnych i jest sprzeczne ze sprawiedliwością społeczną;

- odsetki określone w umowie oraz zasądzone w wyroku zaocznym są niewątpliwie sprzeczne nie tylko z art. 359 § 2¹ k.c. i art. 481 k.c., ale również z celem umowy pożyczki, którym nie może być nadmierne, bądź bezpodstawne wzbogacenie po stronie pożyczkodawcy i faktyczne doprowadzenie pożyczkobiorcy do pozbawienia go jakiegokolwiek możliwości spłaty zadłużenia;

- obniżenie wysokości odsetek do poziomu dopuszczalnych odsetek maksymalnych następuje z mocy prawa, bez konieczności dokonywania zmian

umowy przez strony, czy też składania oświadczenia przez jedną z nich. Redukcja wysokości odsetek do poziomu odsetek maksymalnych ma przy tym zastosowanie we wszystkich stosunkach umownych i bez względu na status stron;

– naruszenia powołanych przepisów miały charakter rażący (tutaj Skarżący powołuje się na wyrok Sądu Najwyższego z 20 marca 1996 r., II PRN 4/96).

Sąd Najwyższy zważył, co następuje:

Skarga nadzwyczajna podlega oddaleniu, bowiem pomimo zaistnienia rażącego naruszenia prawa, skarżący nie wykazał, by uchylenie zaskarżonego wyroku zaocznego było konieczne dla zapewnienia zgodności z zasadą demokratycznego państwa prawnego urzeczywistniającego zasady sprawiedliwości społecznej.

I.

1. Kontrola nadzwyczajna została wprowadzenia do polskiego systemu prawnego w art. 89-95 u.SN w związku z podnoszonymi w orzecznictwie Trybunału Konstytucyjnego ograniczeniami skargi konstytucyjnej, która nie pozwalała na adekwatną reakcję względem orzeczeń sądów powszechnych lub wojskowych, które wprawdzie zapadały z naruszeniem zasad konstytucyjnych, jednak w oparciu o przepisy, którym nie można było czynić zarzutu niekonstytucyjności (zob. sygnalizacja pełnego składu Trybunału Konstytucyjnego dokonana 12 marca 2003 r., S 1/03, OTK ZU 2003, nr 3A, poz. 24). Skarga nadzwyczajna ma zatem zaradzić istniejącemu dotychczas deficytowi środków zaskarżenia pozwalających efektywnie chronić porządek konstytucyjny poprzez eliminację rażąco wadliwych orzeczeń, przy zapewnieniu poszanowanie prawa do sądu (zob. wyrok pełnego składu Trybunału Konstytucyjnego z 19 lutego 2003 r., P 11/02, pkt 5).

2. Skarga nadzwyczajna służy afirmacji zasady demokratycznego państwa prawa urzeczywistniającego zasady sprawiedliwości społecznej. Nie jest ona zatem instrumentem ponownej kontroli instancyjnej, ale skonkretyzowanej kontroli konstytucyjności aktów jurysdykcyjnych. Zgodność tego środka z międzynarodowymi standardami ochrony praw człowieka była już kilkakrotnie

wyjaśniana w orzecznictwie Sądu Najwyższego (wyroki Sądu Najwyższego z 28 października 2020 r., I NSNc 22/20; z 25 listopada 2020 r. I NSNc 57/20).

3. Skarga nadzwyczajna może zostać wniesiona jedynie wówczas, gdy można ją oprzeć na przynajmniej jednej z trzech podstaw, określonych w art. 89 § 1 pkt 1-3 u.SN a dodatkowo, gdy jest to konieczne dla zapewnienia zgodności prawomocnych orzeczeń sądów powszechnych i wojskowych z zasadą demokratycznego państwa prawnego urzeczywistniającego zasady sprawiedliwości społecznej (art. 89 § 1 *in principio*).

Wynikająca z konstrukcji skargi nadzwyczajnej relacja, jaka zachodzi między przesłanką funkcjonalną i przesłankami szczegółowymi wymaga, aby – niezależnie od redakcyjnego ujęcia art. 89 § 1 u.SN, w pierwszej kolejności dokonać oceny zaistnienia podstaw szczegółowych, a następnie dopiero dokonać oceny tego, czy ziszcza się również przesłanka funkcjonalna (zob. wyroki Sądu Najwyższego: z 28 października 2020 r., I NSNc 22/20; z 25 listopada 2020 r., I NSNc 57/20; z 3 sierpnia 2021 r., I NSNc 169/20).

4. Podmiot występujący ze skargą nadzwyczajną ma obowiązek przytoczenia i uzasadnienia podstaw wniesienia skargi nadzwyczajnej (art. 95 pkt 1 u.SN w zw. z art. 398⁴ § 1 k.p.c.). Oznacza to konieczność wskazania i uzasadnienia nie tylko którejs spośród szczegółowych podstaw skargi (art. 89 § 1 pkt 1 3 u.SN), ale w drugim kroku również wykazania, w kontekście realiów konkretnej sprawy, zaistnienia przesłanki funkcjonalnej (art. 89 § 1 *in principio* u.SN), czyli konieczności zapewnienia zgodności z zasadą konstytucyjną wyrażoną w art. 2 Konstytucji RP. Różnica między przesłankami szczegółowymi i przesłanką ogólną wyraża się również w tym, że o ile ocena zaistnienia przesłanek szczegółowych dokonuje się, w dużym uproszczeniu, w drodze subsumpcji, o tyle dokonując oceny ziszczenia się przesłanki funkcjonalnej, czyli oceniając konieczność zapewnienia zgodności prawomocnych orzeczeń z art. 2 Konstytucji RP, kluczowe staje się ważenie konstytucyjnych wartości (zob. wyroki Sądu Najwyższego: z 28 października 2020 r., I NSNc 22/20; z 25 listopada 2020 r., I NSNc 57/20; z 21 kwietnia 2021 r., I NSNc 89/20; z 3 sierpnia 2021 r., I NSNc 169/20).

II.

5. Badając ustawowe przesłanki zasadności i dopuszczalności wniesionej przez Prokuratora Generalnego skargi nadzwyczajnej na wyrok zaoczny, w pierwszej kolejności należy zwrócić uwagę, iż w sposób nie budzący wątpliwości orzeczenie wydane zostało przez sąd powszechny.

W świetle art. 363 § 1 k.p.c. zaskarżony wyrok jest również od 3 lipca 2015 r. prawomocny, bowiem nie przysługuje co do niego środek odwoławczy lub inny środek zaskarżenia. Powyższy wyrok nie może zostać wzruszony w drodze nadzwyczajnych środków zaskarżenia innych niż skarga nadzwyczajna. W szczególności, w sprawie tej nie można było wnieść skargi kasacyjnej ze względu na wartość przedmiotu sporu (37.500,00 zł.). Z akt sprawy nie wynika również, by od zaskarżonego orzeczenia wniesiono wcześniej skargę nadzwyczajną (art. 90 § 1 u.SN).

W świetle art. 115 § 1a u.SN nie budzi wątpliwości legitymacja Prokuratora Generalnego do wniesienia skargi nadzwyczajnej.

III.

6. Konstrukcja skargi nadzwyczajnej wymaga jednak, aby w pierwszej kolejności dokonać oceny podstaw szczegółowych, a następnie dokonać oceny tego, czy w przypadku uznania którejś ze szczegółowych podstaw skargi za uzasadnioną, ziściła się również przesłanka funkcjonalna (zob. wyroki Sądu Najwyższego: z 28 października 2020 r., I NSNc 22/20; z 25 listopada 2020 r., I NSNc 57/20; z 3 sierpnia 2021 r., I NSNc 169/20).

7. Skarżący zarzuca naruszenie przez Sąd Rejonowy w R. art. 359 § 2¹ k.c., art. 359 § 2² k.c. oraz art. 359 § 2³ k.c. w brzmieniu obowiązującym od 20 lutego 2006 r. do 31 grudnia 2015 r. W pierwszej kolejności art. 359 § 2¹ k.c. w brzmieniu nadanym ustawą z dnia 7 lipca 2005 r. o zmianie ustawy – Kodeks cywilny oraz o zmianie niektórych innych ustaw (Dz.U. 2005, nr 157, poz. 1316) stanowił, że maksymalna wysokość odsetek wynikających z czynności prawnej nie może w stosunku rocznym przekraczać czterokrotności wysokości stopy kredytu lombardowego Narodowego Banku Polskiego (odsetki maksymalne). Z kolei na mocy art. 359 § 2² k.c., w wypadku, gdy wysokość odsetek wynikających z czynności prawnej przekracza wysokość odsetek maksymalnych, należą się

odsetki maksymalne. Natomiast art. 359 § 2³ k.c., stanowił, że postanowienia umowne nie mogą wyłączać ani ograniczać przepisów o odsetkach maksymalnych, także w razie dokonania wyboru prawa obcego. W takim przypadku stosuje się przepisy ustawy.

Nie ulega wątpliwości, że powołane powyżej przepisy wykluczały możliwość zastrzegania odsetek wyższych niż maksymalne w treści czynności prawnej (odsetek kapitałowych). Zakreślały więc maksymalną wysokość odsetek, które mogły strony ustanowić w drodze umowy.

8. Skarga nadzwyczajna dotyczy również (uzasadnienie skargi s. 9, k. 12) odsetek za opóźnienie, których podstawą jest art. 481 k.c. Zgodnie z jego brzmieniem obowiązującym do 31 grudnia 2015 r., jeżeli dłużnik opóźnia się ze spełnieniem świadczenia pieniężnego, wierzyciel może żądać odsetek za czas opóźnienia, chociażby nie poniósł żadnej szkody i chociażby opóźnienie było następstwem okoliczności, za które dłużnik odpowiedzialności nie ponosi. Jeżeli stopa odsetek za opóźnienie nie była z góry oznaczona, należą się odsetki ustawowe. Jednakże, gdy wierzytelność jest oprocentowana według stopy wyższej niż stopa ustawowa, wierzyciel może żądać odsetek za opóźnienie według tej wyższej stopy. Do 31 grudnia 2015 r. przepis art. 481 k.c. nie zawierał regulacji dotyczącej maksymalnej wysokości odsetek za opóźnienie. Takie rozwiązanie zostało wprowadzone dopiero od 1 stycznia 2016 r. na mocy ustawy z dnia 9 października 2015 r. o zmianie ustawy o terminach zapłaty w transakcjach handlowych, ustawy – Kodeks cywilny oraz niektórych innych ustaw (Dz.U. 2015, poz. 1830).

Wobec braku uregulowania odsetek maksymalnych w treści wyżej powołanego przepisu do 1 stycznia 2016 r., pojawiły się dwa stanowiska. Pierwsze uznawało, że obowiązek zapłaty odsetek za opóźnienie, nawet jeśli ich wysokość została określona w treści czynności prawnej, wynika z ustawy (art. 481 k.c.), to art. 359 § 2¹ k.c. nie dotyczy odsetek za opóźnienie. Odmienne stanowisko prowadziło natomiast do uznania, że istnieją tożsame racje dla ograniczenia wysokości odsetek kapitałowych i tych należnych za opóźnienie, z uwagi na potrzebę uniemożliwienia łatwego obchodzenia zakazu zastrzegania nadmiernych odsetek. Dotychczasowe orzecznictwo Sądu Najwyższego podziela drugie

stanowisko (zob. wyrok Sądu Najwyższego z 6 kwietnia 2017 r., III CSK 174/16). W celu uregulowania tej kwestii, ustanowiono obok art. 359 § 2¹, § 2² i § 2³ k.c. przepisy art. 481 § 2¹, § 2² i § 2³ k.c. o zasadniczo zbieżnej treści, co jednocześnie prowadzi do wniosku, że i wcześniej przepisy art. 359 § 2¹, § 2² i § 2³ k.c. mogły być stosowane do umownych odsetek za opóźnienie (zob. wyroki Sądu Najwyższego z 28 lutego 2017 r., I CNP 11/16; 23 marca 2018 r., I CSK 351/17 oraz z 8 maja 2019 r., I NSNc 2/19).

Sąd Najwyższy w składzie rozpoznającym skargę nadzwyczajną również przychylił się do stanowiska, że w stanie prawnym obowiązującym przed 1 stycznia 2016 r. niedopuszczalne było zastrzeganie w czynności prawnej odsetek za opóźnienie (art. 481 § 1 k.c.) w wysokości wyższej niż odsetki maksymalne wynikające z art. 359 § 2¹ k.c.

9. Przepisy art. 359 k.c. i 481 k.c. w brzmieniu obowiązującym przed 1 stycznia 2016 r. mają zastosowanie do określenia wysokości zobowiązania pozwanego. Wynika to również z treści art. 56 ustawy z dnia 9 października 2015 r. o zmianie ustawy o terminach zapłaty w transakcjach handlowych, ustawy – Kodeks cywilny oraz niektórych innych ustaw, zgodnie z którym do odsetek należnych za okres kończący się przed dniem wejścia w życie niniejszej ustawy stosuje się przepisy dotychczasowe. Zatem zakres zobowiązania pozwanego z tytułu odsetek przed 1 stycznia 2016 r. jest kształtowany przez treść art. 359 k.c. i 481 k.c. w brzmieniu obowiązującym do 31 grudnia 2015 r.

10. Skarga nadzwyczajna może zostać uwzględniona, jeżeli orzeczenie w sposób rażący narusza prawo przez błędną jego wykładnię lub niewłaściwe zastosowanie (art. 89 § 1 pkt 2 u.SN). Wymaga podkreślenia okoliczność, że naruszenie prawa „rażące” jest czym innym niż naruszenie prawa „oczywiste”, czyli widoczne dla przeciętnego prawnika *prima facie* bez konieczności wnikliwej analizy (zob. uzasadnienie postanowienia Sądu Najwyższego z 29 marca 2019 r., V CSK 326/18 oraz wyrok Sądu Najwyższego z 8 czerwca 2017 r., SNO 22/17). Natomiast na tle skargi nadzwyczajnej ocena tego, czy doszło do rażącego naruszenia prawa jest uzależniona od: (1) rangi naruszonej normy, tj. jej pozycji w hierarchii norm prawnych, (2) stopnia (wagi, istotności) jej naruszenia,

(3) społecznych skutków naruszenia dla stron postępowania uwzględniających konkretne okoliczności faktyczne danego stosunku prawnego.

11. W skardze nadzwyczajnej zostały sformułowane zarzuty w stosunku do odsetek, które odzwierciedlone zostały w zaskarżonym wyroku zaocznym w ramach kwoty 37.500,00 zł oraz odsetek w wysokości 625,00 zł w skali miesiąca od 15 grudnia 2014 r. do dnia zapłaty. Skarżący ma rację, że Powódka zażądała, na podstawie zawartej z pozwanym umowy, odsetek w stosunku rocznym w wysokości 30%, które to zgodnie z obowiązującymi wówczas przepisami prawnymi nie miały racji bytu. Przepisy prawne, o których wcześniej wspomniano, na dzień zawarcia umowy dopuszczały ustanowienie umownych odsetek najwyżej w wysokości 25% w stosunku rocznym, a w dniu orzekania najwyżej w wysokości 10% w stosunku rocznym. Od 10 maja 2012 r. do 08 listopada 2012 r. obowiązywała bowiem stopa kredytu lombardowego NBP w wysokości 6,25, a od 5 marca 2015 r. do 18 marca 2020 r. w wysokości 2,50. Wobec powyższego 24 sierpnia 2012 r. (w dacie zawarcia umowy) 4-krotność wysokości stopy kredytu lombardowego NBP wynosiła 25% w stosunku rocznym, a 19 maja 2015 r. (w dacie orzekania) wynosiła 10% w stosunku rocznym. Z umowy zawartej między stronami wynika, że od kwoty głównej 25.000,00 zł, zażądano odsetek za korzystanie z kapitału w wysokości 625,00 zł miesięcznie, co stanowi w stosunku miesięcznym 2,5%, zaś w stosunku rocznym 30%.

Sąd Najwyższy uznaje, że niezastosowanie w okolicznościach niniejszej sprawy przez Sąd Rejonowy w R. przepisu art. 359 § 2¹ k.c. i art. 359 § 2² k.c., stanowiło oczywiste naruszenie prawa. Jednocześnie, przedmiotem kontroli nadzwyczajnej nie jest treść umowy, ale treść prawomocnego orzeczenia sądu powszechnego. Tym samym, dla oceny rażącości naruszenia art. 359 § 2¹ k.c. i art. 359 § 2² k.c. istotne jest to, w jaki stopniu naruszył te przepisy sąd nie zaś sama umowa stanowiąca źródło zobowiązania, o którym wyrokował Sąd Rejonowy. Biorąc to pod uwagę, Sąd Najwyższy stwierdza, że w zaskarżonym wyroku, w wyniku oczywistego naruszenia prawa doszło do zasądzenia odsetek w wysokości wynoszącej trzykrotność odsetek maksymalnych. Okoliczność ta pozwala uznać, że owo oczywiste naruszenie prawa do jakiego doszło

w zaskarżonym wyroku, w wyniku niezastosowania art. 359 § 2¹ k.c. i art. 359 § 2² k.c., miało dodatkowo charakter rażący.

IV.

12. W związku z tym, że zarzut rażącego naruszenia prawa materialnego okazał się zasadny, konieczne jest dokonanie weryfikacji czy naruszenie to prowadzi do ziszczenia się przesłanki funkcjonalnej. Innymi słowy należy ustalić, czy racje przemawiające za zmianą lub uchyleniem prawomocnego orzeczenia wydanego z rażącym naruszeniem prawa przewyższają te, które przemawiają za ochroną powagi rzeczy osądzonej. *Ratio legis* znajdujące wyraz w art. 89 § 1 u.SN zmierza tym samym do wyważenia między zapewnieniem prawidłowości funkcjonowania organów władzy publicznej (art. 2 w zw. z art. 7 Konstytucji RP) poprzez eliminowanie istotnych wad prawomocnych orzeczeń sądu powszechnego lub wojkowego stypizowanych w punktach 1-3 tego przepisu, a poszanowaniem konstytucyjnej wartości pewności prawa, której immanentnym elementem jest powaga rzeczy osądzonej (*res iudicata*) służąca ochronie stabilności i prawomocności orzeczeń sądowych oraz kształtowanych przez nie stosunków prawnych (art. 2 w zw. z art. 45 Konstytucji RP). Z tego względu, rozstrzygnięcie o konieczności zmiany lub uchylenia prawomocnego wyroku jako wymogu płynącego z obowiązywania zasady państwa prawnego urzeczywistniającego zasady sprawiedliwości społecznej dokonuje się poprzez zastosowanie zasady proporcjonalności.

Kluczowe znaczenie ma w tym kontekście proporcjonalność *sensu stricto* wyrażająca się w wyważaniu między koniecznością ochrony powagi rzeczy osądzonej, a koniecznością ochrony integralnie rozumianej zasady demokratycznego państwa prawnego jako przestrzeni urzeczywistniania sprawiedliwości społecznej. Precyzyjnie, chodzi o ważenie wartości, które zawierają się w zasadzie z art. 2 Konstytucji RP, ujawniającej w ten sposób jej szczególny charakter, któremu w doktrynie daje się wyraz poprzez kwalifikowanie jej jako „meta-zasady” lub „zasady zasad” (zob. E. Morawska, *Klauzula państwa prawnego w Konstytucji RP na tle orzecznictwa Trybunału Konstytucyjnego*, Toruń 2003, s. 153-194).

Na podmiocie inicjującym kontrolę nadzwyczajną spoczywa obowiązek wskazania na konkretne okoliczności, z których wynika konieczność uchylenia zaskarżonego orzeczenia celem zapewnienia zgodności z zasadą demokratycznego państwa prawnego urzeczywistniającego zasady sprawiedliwości społecznej (zob. wyrok Sądu Najwyższego z 8 czerwca 2021 r., I NSNc 25/19).

Warto zauważyć, że w uzasadnieniu do projektu ustawy zmieniającej brzmienie przepisu art. 89 u.SN podkreślono, że intencją ustawodawcy było dopuszczenie wniesienia skargi „tylko wtedy, gdy będzie to absolutnie niezbędne z punktu widzenia zasady demokratycznego państwa prawnego urzeczywistniającego zasady sprawiedliwości społecznej” (zob. uzasadnienie Poselskiego projektu ustawy o zmianie ustawy o Sądzie Najwyższym oraz niektórych innych ustaw z dnia 2 maja 2018 r., Druk nr 2480).

Jak powszechnie wiadomo, zasada demokratycznego państwa prawnego urzeczywistniającego zasady sprawiedliwości społecznej składa się z szeregu zasad o bardziej skonkretyzowanej treści, które znalazły wyraz w rzecznictwie Trybunału Konstytucyjnego. W szczególności, zasada wyrażona w art. 2 Konstytucji domaga się ochrony zaufania obywateli nie tylko do litery prawa, ale też do sposobu jego interpretacji przyjmowanej w praktyce stosowania prawa przez organy państwa (zob. wyroki: z 9 października 2001, SK 8/00; z 27 kwietnia 1997 roku, U 11/97). Państwo musi być zatem lojalne wobec adresatów norm, które stanowi, a stanowienie i stosowanie prawa nie może być pułapką dla obywateli (zob. przykładowo wyrok Trybunału Konstytucyjnego z 20 stycznia 2009 r., P 40/07), które to stanowisko podziela Sąd Najwyższy (zob. postanowienia: z 18 czerwca 2020 r., I NSNc 45/19; z 22 maja 2019 r., I NSNc 3/19; z 26 lipca 2007 r., IV KK 174/07; wyroki: z 8 maja 2019 r., I NSNc 2/19; z 13 maja 2020 r., I NSNc 28/19).

13. Skarżący w uzasadnieniu wskazuje, że w niniejszej sprawie wystąpienie ze skargą nadzwyczajną jest konieczne dla zapewnienia zgodności orzeczenia z art. 2 Konstytucji RP, która odnosi się nie tylko do tworzenia, ale również do stosowania prawa (s. 6 skargi, k. 9). Nadto z zasady tej, jak podkreśla Skarżący, wyprowadzana jest zasada pochodna zaufania obywatela do państwa, z którą wiąże się bezpośrednio zasada bezpieczeństwa prawnego. Skarżący wskazuje też,

że orzeczenia sądowe powinny być sprawiedliwe, wydawane w oparciu o przepisy prawa, które jest stosowane i zinterpretowane w sposób prawidłowy.

Zdaniem Skarżącego w przedmiotowej sprawie brak prawidłowego zastosowania bezwzględnie obowiązujących przepisów, określających maksymalną wysokość odsetek, wynikających z czynności prawnej, skutkowało wydaniem orzeczenia, którego zaskarżenie niniejszą skargą jest konieczne dla zapewnienia zgodności z ww. zasadą. Jak zaznaczył Prokurator Generalny, bezpieczeństwo prawne winno być przy tym rozumiane nie tylko formalnie, jako przewidywalność działań władzy publicznej, ale także jako skuteczne zabezpieczanie dóbr życiowych człowieka i jego interesów” (s. 6 skargi, k. 9).

Te ogólne stwierdzenia zostały jednak nader powierzchownie odniesione do okoliczności przedmiotowej sprawy. Przedstawienie przez Skarżącego dość lakonicznych, a nade wszystko abstrakcyjnych rozważań na temat zasady ustrojowej z art. 2 Konstytucji RP nie oznacza jeszcze, że przesłanka funkcjonalna jest spełniona. Skarżący musi za każdym razem wskazać, że konsekwencje stwierdzonych naruszeń stanowiących podstawy szczegółowe kontroli nadzwyczajnej, w świetle pojmowanej integralnie zasady z art. 2 Konstytucji przeważają nad ochroną powagi rzeczy osądzonej, czyniąc koniecznym uchylenie lub zmianę prawomocnego orzeczenia sądu powszechnego lub wojskowego.

14. Mając to na uwadze, Sąd Najwyższy stwierdza, że o ile niezastosowanie w przedmiotowej sprawie przepisów o odsetkach maksymalnych stanowiło rażące naruszenie prawa, o tyle konsekwencje zaskarżonego wyroku nie prowadzą do wniosku o konieczności uchylenia lub zmiany zaskarżonego orzeczenia dla zapewnienia zgodności z art. 2 Konstytucji RP.

Zasada państwa prawnego nakazuje z dużym respektem podchodzić do pewności stosunków prawnych, na czele z ochroną powagi rzeczy osądzonej. Tymczasem, mimo naruszenia przez zaskarżony wyrok norm bezwzględnie obowiązujących, skarżący nie wskazał żadnych okoliczności, które nakazywałyby odstąpić od ochrony powagi rzeczy osądzonej, w szczególności ze względu na konieczność urzeczywistnienia zasad sprawiedliwości społecznej.

O ile więc argumentacja przytoczona przez Prokuratora Generalnego byłaby całkowicie wystarczająca w postępowaniu odwoławczym od zaskarżonego wyroku

zaocznego, to kontrola nadzwyczajna służy kontroli konstytucyjności aktów jurysdykcyjnych. Nie jest więc dodatkowym postępowaniem apelacyjnym i nie może być w ten sposób traktowana. Uwzględnienie rozpoznawanej niniejszym skargi nadzwyczajnej czyniłoby z niej środek do przywracania terminu, któremu strona z własnej winy uchybiła. Tymczasem kontrola nadzwyczajna nie ma na celu odtwarzania wygasłych uprawnień i sanowania terminów, którym strony uchybiły (zob. wyrok Sądu Najwyższego z 12 maja 2021 r., I NSNc 53/21). W demokratycznym państwie prawnym przewidziana jest możliwość zaskarżania orzeczeń naruszających zdaniem strony prawo do sądu, ale w prawem określonych ramach. Jeżeli strona nie zdołała skorzystać z prawem przewidzianej kontroli instancyjnej ze względu na okoliczności przez nią zawinione, to skarga nadzwyczajna nie może stać się dodatkowym środkiem umożliwiającym wzruszenie orzeczenia (zob. wyrok Sądu Najwyższego z 24 czerwca 2020 r., I NSNc 41/19).

Stanowisko to wspiera wyraźnie orzecznictwo Europejskiego Trybunału Praw Człowieka (dalej: ETPCz), w świetle którego wniesienie nadzwyczajnego środka zaskarżenia od prawomocnego wyroku musi być uzasadnione koniecznością naprawienia podstawowego błędu stanowiącego pogwałcenie sprawiedliwości (*miscarriage of justice*) (wyrok ETPCz z 24 lipca 2003 r. Ryabikh przeciwko Rosji, skarga nr 52854/99, § 52). Musi to być błąd wykraczający poza formalistyczną perspektywę „doktrynalnej nienaganności” (wyrok ETPCz z 23 lipca 2009 r., Sutyazhnik przeciwko Rosji, skarga nr 8269/02 § 38). Z tego też względu, należy unikać jakiegokolwiek pozoru traktowania kontroli nadzwyczajnej jako *de facto* kolejnego szczebla kontroli instancyjnej – „apelacji w przebraniu” (*appeal in disguise*). Zawsze muszą za nią przemawiać inne względy istotne dla właściwego funkcjonowania wymiaru sprawiedliwości (wyrok ETPCz z 9 czerwca 2015 r., Compar S.R.O. przeciwko Słowacji, skarga nr 25132/13, § 64), nade wszystko zaś względy konstytucyjne. Dlatego też, również ze względu na przytoczone standardy wynikające z Europejskiej Konwencji o ochronie praw człowieka i podstawowych wolności, Sąd Najwyższy nie dostrzegł konieczności uchylenia zaskarżonego orzeczenia celem zapewnienia zgodności z art. 2 Konstytucji RP.

Mając powyższe na uwadze, Skarżący nie wykazał istnienia racji, dla których konieczne byłoby uchylenie prawomocnego wyroku zaocznego, celem zapewnienia zgodności z art. 2 Konstytucji RP. Wręcz przeciwnie, chociaż zaskarżony wyrok zaoczny został wydany z rażącym naruszeniem prawa materialnego, to konieczność poszanowania zasady demokratycznego państwa prawnego urzeczywistniającego zasady sprawiedliwości społecznej przemawia w tym wypadku za ochroną powagi rzeczy osądzonej. Orzeczenie, które wydano z rażącym naruszeniem prawa uprawomocniło się bowiem w wyniku zawinionej bierności pozwanego.

15. Na marginesie należy podkreślić, że nawet w przypadku, gdyby Skarżący wykazał konieczność uchylenia zaskarżonego orzeczenia celem zapewnienia zgodności z art. 2 Konstytucji RP, Sąd Najwyższy nie mógłby tego uczynić, ze względu na art. 115 § 2 u.SN, w myśl którego, jeżeli zachodzą przesłanki wskazane w art. 89 § 1, a zaskarżone orzeczenie wywołało nieodwracalne skutki prawne, w szczególności jeżeli od dnia uprawomocnienia się zaskarżonego orzeczenia upłynęło 5 lat, a także jeżeli uchylenie orzeczenia naruszyłoby międzynarodowe zobowiązania Rzeczypospolitej Polskiej, Sąd Najwyższy ogranicza się do stwierdzenia wydania zaskarżonego orzeczenia z naruszeniem prawa oraz wskazania okoliczności, z powodu których wydał takie rozstrzygnięcie.

Upływ 5. lat od dnia uprawomocnienia się orzeczenia jest samodzielną przesłanką wyłączającą możliwość orzekania na podstawie w art. 91 § 1 u.SN. Sąd Najwyższy na podstawie końcowego unormowania art. 115 § 2 może nie zastosować się do tego wyłączenia jedynie wówczas, gdy przemawiają za tym zasady lub wolności i prawa człowieka i obywatela określone w Konstytucji RP. Aby jednak można było na podstawie art. 115 § 2 in fine u.SN żądać uchylenia zaskarżonego orzeczenia, „na podmiocie inicjującym kontrolę nadzwyczajną ciąży obowiązek przytoczenia odpowiedniej podstawy oraz uzasadnienia zaistnienia przesłanki pozwalającej na wydanie rozstrzygnięcia, o którym mowa w tym przepisie” (zob. wyrok Sądu Najwyższego z 30 czerwca 2021 r., I NSNc 144/21, pkt 31).

Co więcej, za stosowaniem art. 115 § 2 u.SN przemawia dodatkowo okoliczność, że egzekucja wszczęta na podstawie nadanej zaskarżonemu

wyroкови klauzuli wykonalności została już przeprowadzona i nastąpiły niezbędne przesunięcia z majątku pozwanego na rzecz Powódki. Świadczą o tym dokumenty w postaci: protokołu zajęcia dwóch samochodów należących do pozwanego (k. 68 z akt sprawy I C (...)), protokołu odebrania zajętych pojazdów (k. 77 z akt sprawy I C (...)) oraz obwieszczenia o pierwszej licytacji ruchomości z 8 września 2015 r. (k. 78 z akt sprawy I C (...)).

Skoro więc w rozpoznawanej sprawie wyrok zaoczny uprawomocnił się 3 lipca 2015 r., i przeprowadzona została jego egzekucja, a w skardze nadzwyczajnej nie zawarto nawet wniosku oraz uzasadnienia dla zastosowania wyjątku przewidzianego w art. 115 § 2 *in fine* u.SN, to sformułowane przez Prokuratora Generalnego żądanie uchylenia zaskarżonego wyroku zaocznego w całości i przekazanie sprawy do ponownego rozpoznania, nie mogłoby zostać uwzględnione nawet w przypadku uznania skargi nadzwyczajnej za zasadną.

16. Mając na uwadze powyższe, Sąd Najwyższy, na podstawie art. 91 § 1 *in fine* u.SN, wobec niestwierdzenia konieczności uchylenia zaskarżonego orzeczenia celem zapewnienia zgodności z zasadą demokratycznego państwa prawnego urzeczywistniającego zasady sprawiedliwości społecznej, oddalił skargę nadzwyczajną.

Jednocześnie, na podstawie art. 398¹⁸ k.p.c. w zw. z art. 95 pkt 1 u.SN Sąd Najwyższy zniósł wzajemnie między stronami koszty postępowania wywołanego wniesieniem skargi nadzwyczajnej.